

Stanisław Mieszczak SCJ

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Sobór i liturgia

Związek liturgii z soborem wydaje się oczywisty, ponieważ są to istotne momenty życia Kościoła. Poczynając od Soboru w Jerozolimie (Dz 15, 1–29), związek ten objawiał się na różne sposoby. W czasie tego pierwszego soboru pojawia się tylko wspomnienie o radości i wspólnym wychwalaniu Boga. W następnych wiekach rolę liturgii w czasie soboru określały coraz bardziej zwyczaje i przepisy Kościoła. Nie zawsze jednak służyły one budowaniu jedności Kościoła i doświadczaniu Pana pośród zebranych. Na Zachodzie refleksję na ten temat zapoczątkowało nieoczekiwane ogłoszenie przez papieża, dzisiaj świętego Jana XXIII, nowego soboru, który nazywamy Soborem Watykańskim II. Wiadomość o Soborze Wszechprawosławnym przywołuje ją na nowo we wspólnotach chrześcijańskich. Głównym przesłaniem tej refleksji jest podkreślenie wspólnotowej natury Kościoła (*communio*), znaczenia *sensus fidei* oraz *communio sanctorum*, również w momencie celebracji soboru. W tym kontekście pojawia się pojęcie synodalności.

Rytuały łacińskie

Rolę liturgii i soborów nieco inaczej rozumiano na chrześcijańskim Wschodzie i Zachodzie. W tradycji łacińskiej należy przywołać

dokument *Ordo ad celebrandam Synodum*, znajdujący się w księgach liturgicznych od starożytności po współczesne czasy. Księgi liturgiczne mówią o celebracjach, więc i sobór, mając tam swoje *ordo*, musi mieć odniesienia do celebracji. Wspomniany dokument, powstały na Zachodzie, podkreśla aspekty prawne i liturgiczne organizacji soboru. Z początku zapewne funkcjonował w tradycji ustnej, ale w pewnym momencie został wprowadzony do postanowień IV Synodu Toledańskiego w 633 roku. Inicjatywę tej kodyfikacji przypisuje się św. Izydorowi z Sewilli. Postanowienia, o których mowa, znajdują się w rozdziale IV wspomnianego synodu. Rozdział ów jest krótki i bardzo ogólny¹. W pierwszej części znajduje się omówienie, w jaki sposób powinno się sobór lub synod otworzyć, w jakiej kolejności uczestnicy soboru bądź synodu wchodzi do kościoła, oraz krótki opis rytuału celebracji. Znajdziemy tam również wskazania dotyczące celebracji w dniach następnym oraz obrzędu zamknięcia.

Celebracja soboru rozwijała się na przestrzeni wieków. Dla przykładu w pontyfikacie rzymsko-germańskim z X wieku w wydaniu Vogela *Ordo romanus qualiter concilium agatur generale* zajmuje już pięć stron². Znajdziemy tam przepisy i modlitwy, które zgromadzeni powinni odprawić przy okazji soboru. I jeszcze jeden przykład *ordo* bardzo rozbudowanego, tym razem z pontyfikatu z XVIII wieku³. Również i tutaj znajdziemy bardzo solidną pracę, opartą o cztery wcześniejsze kodeksy, opracowane między innymi przez Wilhelma Duranda, określające, jakie modlitwy powinno się odprawiać w różnych momentach soboru lub synodu.

Wszystkie te dokumenty są świadectwem, jak w tradycji zachodniej sobory stawały się coraz bardziej narzędziem do uporządkowania wielu spraw w Kościele. Było to oczywiście słuszne, jednak

¹ Zob. *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, ed. J. D. Mansi, vol. X, Florentiae 1764, kol. 617–618.

² Por. *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*, éd. C. Vogel, vol I, Città del Vaticano 1963, 269–274.

³ Por. *Pontificale Romanum in tres partes distributum*, red. J. Catalano, Romae 1740, vol. III, s. 114–120.

poprzez zawężenie wydarzenia soboru do wymiaru legislacyjnego doprowadziło do pewnego zubożenia jego znaczenia. Chociaż we wszystkich *ordines* w historii mówi się o liturgii, celebracji i modlitwie, to jednak liturgia pojawia się w nich tylko jako dodatek. Nie jest ona celebracją ludu Bożego, ale elementem rytualnym podczas prac zgromadzenia⁴.

Potrzeba przewyciężenia wizji soboru jako ciała kościelnego powołanego do określenia norm i przepisów prawnych dla życia Kościoła zaznaczyła się już w czasie obrad II Soboru Watykańskiego. Pojawił się tam ważny aspekt duszpasterski. Uwzględniła on coś nowego, mianowicie potrzeby ludu Bożego na drodze do zbawienia. Należy więc podkreślić rolę zgromadzenia liturgicznego, co nie przeszkadza, by wymiar normatywny był również zachowany⁵. Doświadczyli tego już ojcowie soboru, którzy uczestnicząc w celebracjach liturgicznych, uformowanych z początku w duchu poprzednich soborów, z całą ich pompą i zawilnością, zaczęli domagać się nowych rozwiązań.

Herman Schmidt SJ w swoim opracowaniu o powstawaniu konstytucji *Sacrosanctum Concilium* zamieścił bardzo interesujący rozdział o doświadczeniach, jakie ojcowie soboru wynieśli z celebracji liturgicznych. Towarzyszyły im one codziennie, ale w miarę rozwoju refleksji soborowej zmieniały się ich formy i nabierały coraz większego znaczenia dla uczestników. Podaje tam kilka znaczących przykładów. Z początku obrzęd intronizacji Ewangelii był bardzo prosty i wienczył celebrację codziennej mszy świętej. Jednak na skutek próśb wielu uczestników soboru została wprowadzona procesja z ewangeliarzem w otoczeniu świec. Innym przykładem może być celebracja w różnych obrządkach katolickich, co wzbudziło z czasem pragnienie koncelebrowania i refleksję nad potrzebą zastąpienia

---

⁴ Por. G. Alberigo, *Sinodo come liturgia?*, „Cristianesimo nella storia” 28 (2007), s. 22–23.

⁵ Por. tamże, s. 38.

łaciny językiem zrozumiałym dla uczestników mszy świętej⁶. Po soborze starano się wprowadzić tę nową wizję w struktury liturgii odnawianej zgodnie z zasadami przyjętymi w ramach tej refleksji. Jest to jednak długi i wymagający cierpliwości proces.

W *Caeremoniale Episcoporum* z roku 1985, w części VIII, znajdujemy rozdział: *De conciliis plenariis vel provincialibus et de synodo dioeciesana* poświęcony omawianej przez nas kwestii⁷. Wskazuje się tam potrzebę celebracji mszy świętej na początku i na końcu sesji soboru lub synodu, ale także na początku każdego dnia obrad. Zgodnie ze starą tradycją podkreślono konieczność uroczystego wniesienia Ewangelii i uroczystego wyznania wiary. Zachęca się do koncelebracji biskupów i kapłanów, a wiernych do przyjęcia komunii świętej pod obiema postaciami. Na zakończenie należy odśpiewać *Te Deum*. Jednak już w pierwszym numerze dostrzega się, że tekst ten jest pod wpływem tradycji czysto prawniczej, która dominowała i chyba dominuje na Zachodzie. Niech przykładem będzie informacja, że sobór lub synod „actiones quoque liturgicas complectuntur”⁸. Celebacje liturgiczne są zatem przewidziane, zgodnie z wielowiekową tradycją, ale są one tylko dodatkiem do części istotnej. Ta zaś wyraża się w refleksji doktrynalnej i prawnej. Jest to oczywiście dzisiaj krytykowane, gdyż nie odpowiada duchowi *communio* w Kościele. Warto więc spojrzeć także na tradycję wschodnią.

Niedziela Świętych Ojców

W kalendarzu bizantyjskim znajdujemy ciekawe w kontekście opracowywanego tematu święto. W siódmą niedzielę po Wielkanocy

---

⁶ Por. H. Schmidt, *La Costituzione sulla Sacra Liturgia. Testo - genesi - commento - documentazione*, Roma 1966, s. 130–135.

⁷ Zob. *Caeremoniale Episcoporum*, Typis polyglottis Vaticanis 1985, s. 277–278; Pars VIII, *De celebrationibus liturgicis sollemnibus apiscopalis regiminis actibus coniunctis*. Tekst polski: *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów*, Katowice 2013, s. 351–353.

⁸ Tamże, s. 277. Tekst polski brzmi: „sobory jak i synody diecezjalne obejmują również pewne czynności liturgiczne” (s. 351).

wspomina się w liturgii 318 Świętych Ojców I Soboru w Nicei. Jest to niedziela po Wniebowstąpieniu, a przed Zesłaniem Ducha Świętego, czyli wyraźnie kontekst paschalny i oczekiwanie na Pięćdziesiątnicę. Narzuca się zatem pytanie, dlaczego wspomina się wydarzenie soboru i dlaczego właśnie wtedy.

Sam sobór, zwołany przez cesarza Konstantyna Wielkiego do Nicei, miał niewątpliwie i ma nadal wielkie znaczenie dla całej wspólnoty chrześcijańskiej. Musiał jednak mieć znaczenie także dla ówczesnego cesarstwa, gdyż biskupi mogli korzystać z komunikacji cesarskiej⁹, aby przybyć do Nicei. Powodem zwołania soboru, w którym wzięli udział wszyscy biskupi *oikoumene*, była kontrowersja Ariusza, której nie dało się zażegnać lokalnie w Egipcie i niepokój obejmował coraz to nowe prowincje cesarstwa. Sobór trwał od 25 maja do końca czerwca 325 roku. Pośród prowadzących wymienia się biskupów: Eustacjusza z Antiochii, Hozjusza z Kordoby oraz Aleksandra z Aleksandrii¹⁰. Wypracowano na nim doktrynę trynitarną, z wyrażeniem *homoousios*, która określała boskość Syna i Jego równość z Ojcem. Ariusz i dwóch innych biskupów z Egiptu nie zaakceptowali tej deklaracji. Prawdopodobnie autorem samego wyrażenia *homoousios* był biskup Hozjusz z Kordoby, doradca teologiczny cesarza Konstantyna i reprezentant biskupa Rzymu Sylwestra. Pochodziło ono zatem raczej ze środowiska zachodniego. Na Wschodzie nie było chętnie przyjmowane, bo miało niepewne znaczenie. Następne sobory przyjęły jednak tę naukę jako podstawę do określenia fundamentu prawdziwej wiary chrześcijańskiej¹¹. Symbol wiary, sformu-

---

⁹ Synaksarion ze święta. Tekst grecki: *Pentēkostarion*, Athēnai 1959, 181. Tekst polski zob. <http://liturgia.cerkiew.pl/pages/File/docs/synaksarion-36-nicea.pdf> (12.01.2016).

¹⁰ Zob. <http://www.eioba.pl/a/271b/21-soborow-powszechnych-kosciola> (11.01.2016).

¹¹ Por. J. F. Kelly, *Nicea, Primo Concilio di*, [w:] *Dizionario sintetico del cristianesimo antico*, Città del Vaticano 1997, s. 176–177.

lowany na tym soborze¹², będzie następnie rozwijany, aż do soboru w Konstantynopolu (381).

Chociaż sam sobór był bardzo ważny zarówno dla chrześcijaństwa, jak i dla całego cesarstwa, to jednak nie samo wydarzenie historyczne wpłynęło na powstanie święta. Już sama nazwa święta sugeruje wiele. Jest to świętowanie „318 Świętych Ojców, zgromadzonych w Nicei”. Tekst grecki mówi bardzo często nawet o Świętych Ojcach, noszących w sercu Boga (*Theophoroi Patéras*)¹³. Świętuje się zatem (*heortádzomen*)¹⁴ Świętych Ojców, i to zgromadzonych w Nicei, a nie samo wydarzenie historyczne. Motywem świętowania Kościoła jest właśnie ich pobożność, czyli posłuszeństwo Bogu – bo noszą w sercu Boga, ale przede wszystkim to, czego dokonali wspólnie w Nicei. Z pomocą Bożą wyznali soborowo prawdziwą wiarę. Znajdujemy nawet określenie, że stali się mistycznymi trębami Ducha (*sálpig-gas* – surmami) ogłaszającymi prawdziwą wiarę. Nie była to zwykła deklaracja, ale harmonijny śpiew teologii pośrodku Kościoła. A treścią tego wychwalania Boga była jedność i niezmienność Trójcy, Jej natura i Boskość, a przede wszystkim jedność w bóstwie Ojca i Syna¹⁵. Nie chodzi więc o podkreślanie osobistej świętości każdego z tych Ojców, ale o ich wspólne wyznanie prawdziwej wiary¹⁶. Trudno jednak nie zauważyć pewnej czci oddawanej jednak samym Ojcom¹⁷. Akt wspólnego (soborowego) wyznania wiary, zapoczątkowany na soborze, jest teraz kontynuowany przez wierzących w celebracji tego święta. W ten sposób Ojcowie soboru są prawdziwymi trębami

¹² Tekst polski symbolu nicejskiego zob.: *Breviarum Fidei*, oprac. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1998, s. 611n.

¹³ Np. stichery świętym ojcom w wielkich nieszpórach, ton 6. Por. *Pentēkostarion*, dz. cyt., 172, 6.

¹⁴ Synaksarion ze święta.

¹⁵ Doksastikon ze sticherów Świętym Ojcom w wielkich nieszpórach, ton 6: *Pentēkostarion*, dz. cyt., 172, 6.

¹⁶ Por. Monk of the Easter Church, *The Year of Grace of the Lord. A scriptural and biblical commentary on calendar of the Orthodox Church*, Crestwood (New York) 1980, s. 201.

¹⁷ Dla przykładu zob. pieśń 5 z kanonu Świętym Ojcom (doksastikon).

wzywającymi do wyznawania wiary – śpiewu prawdziwej teologii. Zatem uczestnicy święta włączają się niejako w to, co zapoczątkowali owi Ojcowie, poszerzając tym samym zgromadzenie tych Ojców¹⁸.

W synaksarionie znajdujemy także wyjaśnienie, dlaczego to święto umieszczone zostało właśnie po Wniebowstąpieniu. Uroczystość ta wspomina bowiem, że Chrystus, Syn Boży, który stał się rzeczywiście człowiekiem i w ciele podobnym do naszego wzniósł się na wysokości i zasiadł po prawicy Ojca. Dopełnił w ten sposób tajemnicę odkupienia, Boży plan ukryty od wieków¹⁹. Rozpoznali to Święci Ojcowie i wyznali publicznie, że Ojciec i Syn mają tę samą naturę i godność boską. Ich wyznanie wiary, oczywiście soborowe, stało się więc fundamentem święta, które uzupełnia przesłanie święta Wniebowstąpienia. Ponieważ to soborowe wyznanie wiary jest świętem, więc angażuje kolejne pokolenia, tym razem już świętujących, do wyznania tej samej wiary. Logiczne następstwo tych świąt wynika zatem z racji dogmatycznych i liturgicznych. Przesłanką do umieszczenia tego święta w kontekście Wniebowstąpienia był wyznawany dogmat wiary. Chociaż synaksarion tego już nie wspomina, to jednak historycznie Sobór w Nicei zaczął się właśnie po Wniebowstąpieniu. Musiało to więc mieć także wpływ na ustalenie tej daty.

Teksty liturgiczne w niedzielę Świętych Ojców podkreślają jeszcze jeden ważny fakt. Chodzi o soborową reakcję Kościoła na zło powstałe w Kościele. Z jednej strony zostaje mocno podkreślone, że Ojcowie „soborowo” rozpoznali prawdę i wyznali ją. Ale ci Ojcowie również „soborowo” dokonali osądu i zadeklarowali odrzucenie „bezgłowych”: Ariusza, a także Macedoniusza, Nestoriusza, Eutychesa i Dioskura, Saweliusza i Sewera, prosząc jednocześnie, by Bóg bronił Kościoł od wszelkiej błędnej doktryny²⁰. Owo „soborowe” działanie Kościoła leczy ranę i wprowadza pokój.

---

¹⁸ Zob. Synaksarion.

¹⁹ Zob. Theotokion ze sticherów świętym ojcom.

²⁰ Stichery Ojcom na litii: „Święci Ojcowie, byliście znanymi stróżami tradycji apostoelskich, bowiem prawowiernie nauczyliście jednoistotności Świętej Trójcy, odrzuciliście soborowo bluźnierstwo Ariusza, a z nim także zdemaskowaliście duchoburcę

Warto jeszcze zatrzymać się na ikonach tego święta. Jedna to przedstawienie Ojców otaczających cesarza Konstantyna Wielkiego i trzymających tekst *credo* nicejskiego. Druga nawiązuje w swojej formie do ikony Pięćdziesiątnicy. To podobieństwo wydaje się bardzo znaczące, gdyż samo święto nie tylko jest przedłużeniem Wniebowstąpienia, ale także skierowane jest w stronę Pięćdziesiątnicy²¹. Wyraźnie chodzi o Kościół, posłany dla rozproszenia ciemności ignorancji (Pięćdziesiątnica) oraz ciemności błędu (święto Ojców). Właśnie na niektórych wersjach tej ikony w ciemności jest przedstawiony Ariusz, a Kościół zgromadzony wokół ołtarza uroczyście deklaruje prawdziwą wiarę. Ciekawym sposobem wyznania tej wiary jest umieszczenie na ołtarzu Jezusa Chrystusa w postaci dziecka w podartej tunice. Do tego też nawiązuje liturgia. Tak przedstawiony Kościół, zebrany na soborze, jest tematem przeżywanego święta.

Odniesienia do soboru w liturgii łacińskiej

Również liturgia rzymska ma pewne odniesienia do tematyki soborowej. Mają one jednak inny charakter niż święto Ojców w tradycji bizantyjskiej. Związane są one z pewnymi wydarzeniami soborowymi i w tekstach liturgicznych znajdujemy ich echo.

W nowym kalendarzu rzymskim pod datą 11 października znajdujemy wspomnienie św. Jana XXIII. Zostało ono wprowadzone w roku 2000, po uroczystej beatyfikacji tego papieża, dokonanej przez Jana Pawła II w dniu 3 września 2000 roku. Data tego obchodu nie jest związana bezpośrednio z wydarzeniami z życia beatyfikowanego papieża, ale też nie jest przypadkowa. Otóż Jan Paweł II

Macedoniusza, osądziście Nestoriusza, Eutychesa i Dioskora, Sabeliusza i niemądrego Sewera. Przeto wyproście dla nas wybawienie z ich oszustwa, abyśmy nasze życie zachowali nieskalane w wierze, modlimy się”. Tekst polski w tłum. H. Paprockiego, zob. <http://liturgia.cerkiew.pl/pages/File/docs/riodion-08-tydzien-vii.pdf> (20.01.2016).

²¹ Por. Monk of the Easter Church, *The Year of Grace of the Lord...*, dz. cyt., s. 202.

chciał w ten sposób podkreślić i upamiętnić moment uroczystego rozpoczęcia Soboru Watykańskiego II (11 października 1962 roku). Sobór i papież Jan XXIII byli tak ważni dla historii współczesnego Kościoła, ponieważ wnieśli „powiew nowości”, który uwidocznił się przede wszystkim w nowym sposobie przedstawiania doktryny, w nowym stylu mówienia i działania²². W kolekcie tego wspomnienia podkreśla się, jak bardzo przez życie św. Jana XXIII zajaśniał światu obraz Chrystusa, Dobrego Pasterza²³. Bardzo wymowne jest także włączenie do oficjum, do godziny czytań, fragmentów homilii Jana XXIII wygłoszonej na rozpoczęcie obrad soboru w dniu 11 października 1962 roku. Jej główną myślą jest wyznanie wiary w Jezusa Chrystusa, którego prawda pozostaje niezmienna na wieki²⁴. Sobór Watykański II jest w ten sposób przywołany, jako znaczący moment w historii Kościoła, jako moment owej „nowości”, tak bardzo potrzebnej i wiążącej się z autentyzmem głoszenia Ewangelii. Warto tu jeszcze dodać, że wraz z Janem XXIII beatyfikowany został Pius IX, a jednym z głównych motywów tej beatyfikacji było ogłoszenie przez niego Soboru Watykańskiego I pośród różnych zawirowań dotyczących ówczesny Kościół²⁵.

Wspomnienie Soboru Watykańskiego II, co prawda nie bezpośrednio, znajdziemy także przy wspomnieniu św. Karola Boromeusza (1538–1584), wielkiego protagonisty Soboru Trydenckiego i potem przede wszystkim promotora jego reformy. Paweł VI, jego następcą na stolicy biskupiej w Mediolanie, zdecydował o zmianie kolekty na

---

²² Por. Jan Paweł II, *Homilia beatyfikacyjna*, 3 września 2000 roku, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/2000/documents/hf_jp-ii_hom_20000903_beatification.html (22.02.2016).

²³ Kolekta: „Omnípotens sempitérne Deus, qui per orbem terrárum in beáto Ioánnie, papa, Christi boni pastóris vivum effulgére fecisti exémplum, concéde nobis, quaesumus, ut, eius intercessióne, abundántiam christiánae caritátis laetánter effúndere valeámus” (Dekret Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 29 maja 2014 roku).

²⁴ Por. Jan XXIII, *Homilia w dniu uroczystego otwarcia Soboru Watykańskiego II* (11 października 1962 roku): „Acta Apostolicae Sedis” 54 (1962), s. 786–787, 792–793.

²⁵ Por. Jan Paweł II, *Homilia beatyfikacyjna*, 3 września 2000 roku, cyt.

to wspomnienie. Chciał go bowiem uczynić patronem reformy posoborowej²⁶. Kolekta została skomponowana w nawiązaniu do myśli, jakie Paweł VI zawarł w homilii wygłoszonej w czasie mszy świętej na zakończenie ostatniej sesji publicznej Soboru Watykańskiego II. Charakterystyczne jest tutaj użycie obrazu Oblicza Chrystusa, które odnawiający się Kościół powinien ukazywać światu. Papież związał to z pracami soboru i ta myśl przeszła potem do liturgii²⁷.

W mszale rzymskim mamy także formularz mszy świętej *Za zgromadzonych na synodzie*²⁸, pośród formularzy *W różnych potrzebach*. W tekście formularza łatwo dostrzec, że dotyczy on także soboru. Zostało to zaznaczone w nawiasach jako alternatywa. Tekst łaciński jest bardziej jednoznaczny, bo brzmi *Pro concilio vel synodo*. W poprzednim mszale nie znajdujemy podobnego formularza. Jest on zatem nowy i widać w nim wyraźny krok w kierunku ukazania soboru również w kategoriach zgromadzenia liturgicznego i aktu wiary. Obecny formularz *Super omnia* posiada dwie kolekty. W pierwszej prosi się o „ducha rozumu, prawdy i pokoju” dla zgromadzonych na synodzie lub soborze, „aby gorliwie starali się poznać” wolę Boga i ją wypełniać. Myśl jest głęboka i zgodna z duchem Soboru Watykańskiego II, bo ukazuje sobór czy synod jako akt wiary Kościoła. Jeszcze bardziej podkreśla to druga kolekta, w której prosi się o mądrość „dla powołanych do rządzenia Kościołem”, bo mają prowadzić go do poznania prawdy i wzrostu świętości. Zachowując więc tradycyjne określenia o charakterystyce prawniczej (*regimen*

---

²⁶ Poprzednia kolekta: „Ecclesiam tuam, Domine, sancti Caroli Confessoris tui atque Pontificis continua protectione custodi: ut, sicut illum pastoralis sollicitudo gloriosum reddidit ita nos ejus intercessio in tuo semper faciat amore”. Obecna: „Wszechmogący Boże, zachowaj w Twoim ludzie ducha, który ożywił świętego Karola Boromeusza, biskupa, aby Kościół nieustannie się odnawiał i upodabniając się do Chrystusa, ukazywał światu Jego prawdziwe oblicze”. Por. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2010, s. 256.

²⁷ Por. Paweł VI, Homilia w czasie mszy świętej na zakończenie ostatniej sesji Soboru Watykańskiego II, 7 grudnia 1965, (zakończenie): „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 58–59.

²⁸ Por. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 122.

disciplinae), mówi się o poznaniu woli Bożej (*quae tibi placita sunt*), o pełniejszym poznaniu prawdy i dążeniu do świętości. Tak rozumiany sobór zostaje więc umieszczony w istotnym nurcie życia Kościoła. Prośba o poznanie prawdy powtarza się także w modlitwie nad darami i modlitwie po komunii. Jako prefację wskazuje się drugą z formularza wotywnego *O Duchu Świętym*. Zatytułowana jest ona *Działanie Ducha Świętego w Kościele*²⁹. To On sprawia, że Kościół zachowuje wiarę i „nie przestaje” wzywać Boga zarówno pośród różnych trudnych doświadczeń, jak i radości. To jest Boży sposób kierowania Kościołem.

Wnioski

Sobory i synody należały w Kościele zawsze do najważniejszych wydarzeń. Miały bronić jedności Kościoła i prawdziwej wiary. Były jednak zgromadzeniem wielu biskupów i innych wiernych, często o różnych poglądach i różnych charakterach, a także o różnej wiedzy teologicznej. Wiązało się to z pierwiastkiem czysto ludzkim i wymagało ustaleń prawnych. Od starożytności wiadomo bowiem, że prawo pomaga budować więzy między ludźmi. Nie zapomniano jednak całkowicie o wszystkim, co pomagało szukać woli Bożej i mądrości płynącej z wysoka. W różnych epokach jednak w różny sposób próbowano te poszukiwania wprowadzić w czyn. Związane to było z celebracją liturgiczną, w której przecież objawia się Kościół. Tymczasem aspekt prawny, regulujący współpracę ludzi zaangażowanych w prace zgromadzeń soborowych, często brał górę nad tym charyzmatycznym i celebracją, nierzadko z wielką pompą, miała jedynie znaczenie dekoracyjne. Wydaje się, że obecnie refleksja teologiczna w Kościele

---

²⁹ Por. *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 71. Tekst łaciński *Missale Romanum*, Typis Vaticanis 2002, s. 1170. W *Mszale rzymskim dla diecezji polskich* sugeruje się także możliwość użycia V Modlitwy Eucharystycznej z własną prefacją. Wszystkie cztery wersje tej Modlitwy Eucharystycznej mówią Kościele, ale najwyraźniej A i D: A – Bóg kieruje swoim Kościołem, B – Jezus naszą Drogą, C – Chrystus wzorem miłości, D – Kościół na drodze ku jedności.

próbuję przywrócić zachwiane proporcje, a doświadczenia Soboru Watykańskiego II wskazują na konieczność tych działań.

Tradycja bizantyjska jest być może w tym względzie bogatsza. Mając wyraźne odniesienie do święta związanego z Soborem Nicejskim I, pielęgnowała tę pamięć w liturgii, w doświadczeniu Kościoła zgromadzonego na celebracji. Nie było to wspomnianie wydarzenia historycznego, ale kontynuacja doświadczenia wiary, zapoczątkowanego w tym pierwszym zgromadzeniu ekumenicznym.

W tradycji łacińskiej należałoby przebadać więcej dokumentów liturgicznych, z ich odniesieniami do soborów i synodów, by dostrzec, jak ewoluowała myśl teologiczna w tym obszarze. Sobór Wszechprawosławny jest dobrą okazją, by takie badania kontynuować.

Bibliografia

- Alberigo G., *Sinodo come liturgia?*, „Cristianesimo nella storia” 28 (2007), s. 1–40.
- Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów*, Katowice 2013.
- Caeremoniale episcoporum*, Typis polyglottis Vaticanis 1985.
- Kelly J. F., *Dizionario sintetico del cristianesimo antico*, Città del Vaticano 1997.
- Monk of the Easter Church, *The Year of Grace of the Lord. A scriptural and biblical commentary on calendar of the Orthodox Church*, New York 1980.
- Missale romanum*, Typis Vaticanis 2002.
- Mszal rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2010.
- Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, ed. J. D. Mansi, vol. X, Florentiae 1764.
- Pontificale Romanum in tres partes distributum*, red. J. Catalano, Romae 1740, vol. III.
- Sartore D., *Chiesa e liturgia*, [w:] *Nuovo Dizionario di Liturgia*, a cura di D. Sartore, A. Triacca, Roma 1984, s. 248–259.
- Schmidt H., *La Costituzione sulla Sacra Liturgia. Testo - genesi - commento - documentazione*, Roma 1966.
- Pentēkostarion*, Athēnai 1959.

Concilio e liturgia

RIASSUNTO

L'informazione sulla convocazione del Concilio Panortodosso suscita un grande interesse anche nel mondo cattolico. Tra i teologi cresce interesse per toccare i temi riguardanti la struttura e gli elementi salienti del evento conciliare. L'esperienza del Concilio Vaticano II ci è cara e significativa. Rimane però sempre aperta la questione in che modo si può equilibrare l'aspetto giuridico e l'aspetto carismatico in questo evento così importante per la vita della Chiesa. Il campo in cui questo problema viene sentito di più è certamente il campo della liturgia.

Nella tradizione romana esiste da secoli l'„Ordo ad celebrandam Synodum”, un documento che dal Sinodo di Toledo (633) fino ai tempi moderni si sviluppava in continuazione. E' un documento liturgico, si trova nei libri della liturgia, però è fortemente segnato dall'aspetto giuridico. L'esperienza del Concilio Vaticano II apre una forte novità in questo campo. Iniziato secondo le strutture tradizionali, trasformava sistematicamente le celebrazioni e il modo di vivere tutta la realtà conciliare. Un buon esempio di cui possiamo qui servirci è la celebrazione della santa Messa, che da una sontuosità iniziale è passata a una più grande partecipazione di tutti presenti.

La tradizione orientale ci porta invece una riflessione molto profonda, legata alla festa dei Padri del I Concilio di Nicea (325). L'oggetto della celebrazione è l'intervento divino nella Chiesa, che si esprime nella confessione di vera fede da parte dei Padri conciliari (318). Coloro che celebrano adesso questa festa prolungano atto dei Padri. E' un atto evidentemente ecclesiale che esprimono i testi stessi ed anche l'icona della festa, composta sulla base dell'icona di Pentecoste.

Tradizione liturgica romana ha pochi riferimenti ai concili. Si può riferire alla commemorazione di san Giovanni XXIII (11 ottobre) che ricorda l'inaugurazione del Concilio Vaticano II (11 ottobre 1962). Un riferimento al Concilio Vaticano II troviamo anche nella colletta della memoria di san Carlo Borromeo, che è stata cambiata appositamente dal papa beato Paolo VI. Una importante novità presenta il formulario della messa „Per un concilio o un sinodo”. Dimostra una visione del concilio, come atto vitale di tutta la Chiesa sotto la guida dei pastori.

PAROLE CHIAVE: concilio, sinodo, liturgia, celebrazione, Chiesa

SŁOWA KLUCZOWE: sobór, synod, liturgia, celebracja, Kościół

